

Літинщина у плінні часу

Літинщина. Цей благодатний край, цей чарівний куточок України на своєму історичному шляху став відображенням багатьох знакових подій минулого. Злети і падіння, перемоги і поразки – все відчули на своєму житті літинчани. Багато поколінь наших співвітчизників жили і творили на цій землі, своєю працею примножували її багатство.

В історичних джерелах та у фольклорі наш край називали по-різному: Болохівська земля, Поділля, Літинський край. Літинська земля не мала чітких географічних меж. Літинщиною іменують терени, розташовані навколо Літина та об'єднані в одну адміністративно-територіальну одиницю. Протягом історичного розвитку Літинщина належала до різних адміністративно-територіальних утворень у складі різних держав. В недалекому минулому це були Літинський повіт та Літинський район. Сучасна Літинщина є частиною споконвічної української землі, Поділля, та займає терени Літинської селищної територіальної громади.

Історія Поділля і Правобережної України відбилась на перебігу подій минулого Літинщини. Численні археологічні пам'ятки свідчать про те, що ця благодатна земля була заселена в найдавніші часи.

Краєзнавчі пошуки щодо першої друкованої згадки про Літин тривають і досі. В одній із Грамот великого князя Литовського Свидригайла (молодшого сина великого Литовського князя Ольгерда) – це 21 травня 1431 рік. Але нові пошуки дають ще один документ. Так, у Національному історичному архіві Білорусі знайдено грамоту володаря Поділля, племінника Ольгерда Федора Коріатовича, датовану 20 червня 1391 року.

Чимало фактів з минулого містечка знаходимо в «Этнографических сведениях о Подольской губернии», «Трудах комитета для историко-статистического описания Подольской губернии», «Трудах Подольского епархиального историко-

статистического комитета», «Подольских епархиальных ведомостях», «Актах Южной и Западной России», «Архиве Юго-Западной России» в литовських статутах XVI ст., польських люстраціях XVI–XVIII ст. Матеріали про Літин використовували у своїх працях такі дослідники Поділля, як В. Отамановський, Ю. Сіцінський, В. Гульдман та ін.

Вивчення історії своєї малої Батьківщини викликало інтерес письменників, істориків, краєзнавців, журналістів і звичайних громадян Літинщини.

Активно розпочало розвиватися краєзнавство в умовах незалежності України. Зростає кількість людей із почуттям великого патріотизму, які безкорисливо і самовіддано розпочали вести дослідницьку й пошукову роботу.

Серед сучасників значну увагу приділяють розвитку краєзнавчого руху наші земляки: уродженець с. Дяківці Олександр Петрович Реєнт (голова Національної спілки краєзнавців України, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України), уродженець с. Сосни Сергій Дмитрович Гальчак (голова Вінницької обласної організації Національної спілки краєзнавців України, доктор історичних наук, професор кафедри журналістики Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського, керівник Вінницької філії Центру дослідження історії Поділля інституту історії НАН України при Кам'янець-Подільському національному університеті ім. І. Огієнка).

Дослідженню історії Літина та Літинщини присвячені праці професійних істориків С.Д., Гальчака¹, І.М. Романюка, О.В. Гусєва та С.О. Гусєва², які є уродженцями Літинської землі. Досить детальний та аналітичний опис подій періоду Української революції на Літинщині знаходимо у книзі О.П. Реєнта та В.П. Рекрута «Нариси життя Літинщини 1917–1921 рр.: революційні події та повсякденність»³. Вийшло до

¹Гальчак С.Д. Село Сосни у плінні часу: від давнини до початку XXI ст. / 2-е вид. доп. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. 240 с.; Гальчак С.Д. Із глибини століть: документальні джерела з історії населених пунктів, адміністративно-територіального устрою Літинщини. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2020. 376 с.

²Гусєв О.В., Гусєв С.О. Історія Літина. З найдавніших часів до початку XX століття. Вінниця, 2004. 90 с.

³Реєнт О.П., Рекрут В.П. Нариси життя Літинщини 1917 – 1921 рр.: революційні події та повсякденність; наук. ред. акад. В.А. Смолій. К.: Інститут історії України НАН України, 2027. 298 с.

друку чимало публікацій краєзнавців, де висвітлено низку гідних на увагу сторінок минулого Літина та сіл Літинського району. Серед них чільне місце посідає «Сага про Літин» Миколи Кузьміна⁴ (упорядник В.І. Кривий⁵). Шанувальникам історії рідного краю відомі імена краєзнавців Івана Бурлаки, Андрія Нагатенка, Арсена Веселюка, Анатолія Гончара⁶, Валентина Долгих, Івана Коломійця, Валерія Кривого, Петра Слободянюка, Павла Ткачука⁷, Петра Ткачука, Наталії Щепілової, Луки Варчука, Валерія Резніка, Людмили Розпашнюк, Володимира Климчука, Петра Лаптіна, Лідії Мельничук, Михайла Присяжнюка, Івана Маковійчука, Анатолія Давидюка, Лідії Дровозюк, Анатолія Заблоцького, Михайла Сергійчука, Костянтина Завальнюка, Руслана Зелінського⁸ та ін. Наведений список не є повним, адже з часом з'являються нові дослідники, покликаним яких є краєзнавство Літинського краю.

На історичному шляху на долю Українства випали поневіряння та страждання – впродовж багатьох віків дорога до незалежності України встелена численними жертвами її героїв. Немає жодного куточка української землі, який би не був уславлений своїми героями. Перлина Поділля Літинщина також має славі державотворчі традиції та славних людей, перед якими мусимо схилити голови.

З початком новітньої російсько-української війни на сході України літинчани з 2014 року в ході Антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил зі зброєю в руках захищають незалежність своєї Батьківщини. В цій борні віддали життя семеро мешканців колишнього Літинського району.

Після повномасштабного вторгнення російських військ в Україну, з 24 лютого 2022 року

Літинщина втратила 43 захисників України, які загинули на фронті або померли від наслідків важкої ратної праці. Наймолодшому з них 19 років, найстаршому – 58 років. Літин і 19 сіл територіальної громади стали місцем останнього земного спочинку героїв.

Літинщина шанує пам'ять загиблих та пишається своїми героями, які і сьогодні у збройному протистоянні з окупантом захищають нашу незалежність.

Високого звання Герой України удостоєні Сергій Станіславович Собко (у 2015 р.), уродженець Літина, бригадний генерал ЗСУ, начальник штабу – заступник командувача Сил територіальної оборони ЗСУ та Дмитро Леонідович Дозірчий (у 2022 р.), уродженець Літина, старший лейтенант, командир роти 59-ї окремої мотопіхотної бригади імені Якова Гандзюка.

За символічним збігом обставин літинчанин-герой Дмитро Дозірчий потрапив до військового підрозділу імені іншого, також героїчного уродженця Літинщини, Якова Гандзюка.

Генерал Яків Гандзюк, уродженець села Багринівці, в далекому 1918 році загинув від рук більшовицьких карателів, захищаючи незалежність молоді Української Народної Республіки. Сьогодні, через більш як сотню років, його нащадки також відстоюють свободу України.

Попри труднощі воєнного стану на сьогодні Літинська громада тримає життєвий темп, міцніє і розвивається. Це – результат величезної праці старших поколінь і наших сучасників. Переконані, що наш народ неодмінно здолає кремлівське зло, відбудуються та розквітнуть українські міста і села.

Розвитку і процвітання нашій Літинщині в єдиній соборній Українській державі!

⁴ Кузьмін М. Сага про Літин. Краєзнавчі нариси та спогади. Літин, 2005. 140 с.

⁵ Друга сага про Літин / упорядники Р.М. Зелінський, В.І. Кривий. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2022. 94 с.

⁶ Гончар А.Г. Витоки або Селище та селищани. Історико-краєзнавчий нарис. Вінниця: Вінницька обласна друкарня, 2016. 304 с.

⁷ Ткачук П.І. Уладівко, доле моя! Вінниця: Вінницька обласна друкарня, 2015. 448 с.

⁸ Зелінський Р.М., Завальнюк К.В. Літинщина в системі державно-адміністративного устрою від давнини до сучасності. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2018. 232 с.; Зелінський Р.М. Вулиці Літина. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2020. – 160 с.; Літинський повіт у документах XIX – початку XX століть / Упорядник Р.Р. Зелінський. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2020. 112 с.; Зелінський Р.М. Рік 1991-й. Крах імперії. Літинчани – свідки та учасники подій. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2021. 100 с.